

Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta oikeushallinnon erityisviranomaisista ja siihen liittyvistä laeista

Viite: VN/21073/2021

Lausunto on annettu lausuntopalvelu.fi:ssä 4.2.2022.

Esitysluonnoksen keskeinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Oikeushallinnon erityisviranomaisista ja muutettavaksi 11 muuta lakia. Esityksen tarkoituksena on perustaa uusi Oikeushallinnon erityisviranomaiset -virasto, johon koottaisiin oikeusministeriön hallinnonalalla toimivat Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti, konkurssiasiamies, kuluttajariitalautakunta, lapsiasiavaltuutetun toimisto, oikeudenkäyntiavustajalautakunta, Onnettomuustutkintakeskus, tasa-arvovaltuutetun toimisto, tiedusteluvalvontavaltuutettu, tietosuojavaltuutetun toimisto, vanhusiasiavaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto sekä niiden tuki- ja hallintopalvelut. Viranomaiset säilyttäisivät virastossa itsenäisyyteensä ja nykyisen tehtäväalansa. Viranomaisia koskevia lakeja muutettaisiin niin, että viranomaiset eivät enää sijaitsisi oikeusministeriön tai jonkin toisen viranomaisen yhteydessä. Lisäksi rekrytointitoimivaltoja täsmennettäisiin.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Esitysluonnoksen tavoitteet ovat kannatettavia.
- Lapsiasiavaltuutettu pitää erittäin myönteisenä, että toimiston sijainti Jyväskylässä tunnustetaan.
- Käytännön toteutuksessa on huomioitava palvelujen tasapuolinen saatavuus ja joustavat käytännöt sekä se, ettei ohjausryhmän työ aiheuta merkittävää resurssitarvetta.
- Etenkin pienen erityisviranomaisen työskentelyn sujuvuuden sekä myös viranomaisen itsenäisyyden ja riippumattomuuden kannalta on tärkeää, että jatkossakin turvataan viranomaisen oman hallintovirkamiehen fyysinen läsnäolo toimipisteessä.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää esitysluonnoksen tavoitteita kannatettavina. On myönteistä, että erityisviranomaisten itsenäistä ja riippumatonta asemaa pyritään korostamaan sekä samalla vapauttamaan resursseja sisältötyöhön. Esitysluonnoksessa esiin tuodut nykymallin haasteet (esim. s. 28) ovat läsnä lapsiasiavaltuutetun toimiston työssä, ja hallinto on erityisesti pienelle viranomaiselle tällä hetkellä hajanainen, epäselvä ja raskas. Nykyjärjestely on myös henkilösidonnainen ja siksi hyvin haavoittuva.

Huomioita käytännön toteutuksesta

Lapsiasiavaltuutettu pitää perusteltuna, että hallintopalveluyksikön tehtävistä säädetään eityhjentävästi (3 §). Jotta tavoite resurssien vapauttamisesta sisältötyöhön toteutuu, on tärkeää, että hallintopalveluyksikkö pystyy vastaamaan joustavasti erityisviranomaisten tukitarpeisiin. Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä ratkaisuna, että kukin erityisviranomainen määrittelee yhdessä hallintopalveluyksikön kanssa palvelusuunnitelman. On myös tärkeää, että palvelusuunnitelmia (5 §) voidaan tarvittaessa päivittää tavalla, joka ei kuormita erityisviranomaisia tai hallintopalveluyksikköä. Tilannekohtainen joustavuus esimerkiksi kilpailutus- tai käännöspalvelujen kohdalla olisi myös hyvä säilyttää, jotta päivittäisessä työssä voitaisiin toimia kunkin tilanteen vaatimalla tavalla tehokkaasti. Hallintopalveluyksikölle voitulla samanaikaisesti useilta erityisviranomaisilta pyyntöjä, jolloin sen mahdollisuudet vastata palvelutarpeeseen luonnollisesti hidastuvat. Näissä tilanteissa on hyvä olla yhteiset säännöt sille, miten palvelusuunnitelmista poiketaan. Käytännön tasolla on kiinnitettävä huomiota siihen, että erityisviranomaiset saavat tasapuolisesti palveluja hallintopalveluyksiköltä. Erityisviranomaisten koko ja toimenkuva vaihtelevat suuresti, eikä näillä tekijöillä tule olla vaikutusta siihen, miten tukipalveluja tarjotaan.

Resurssien vapauttaminen sisältötyöhön on pienen toimijan kannalta erityisen tärkeää. Onkin myönteistä, että hallintopalveluyksiköltä saa tukea muun muassa tietosuojaa-asioissa ja hankinta- sekä kilpailutuskysymyksissä. Tehokkuutta voisi parantaa myös se, että tuleva hallintopalveluyksikkö toimisi erityisviranomaisten keskitettynä yhteystahona valtion yhteisten palveluntuottajien suuntaan. Joidenkin tehtävien keskittäminen hallintopalveluyksikköön, kuten yhteisissä koulutusasioissa ja tietokanta-aineistojen hankinnoissa, tukisivat erityisviranomaisten työtä kustannustehokkaalla tavalla.

Lapsiasiavaltuutetun toimistoon liittyviä erityisnäkökohtia

Lapsiasiavaltuutettu pitää erittäin myönteisenä, että toimiston sijainti Jyväskylässä on nyt kirjattu hallituksen esitykseen. Se, että lapsiasiavaltuutetun toimisto toimii Jyväskylässä, tulisi kuitenkin huomioida uudistuksessa hallintopalvelujen järjestely- ja toteutusvaiheessa. Etätyöskentelyn sujuvammaksi tehneestä ja covid-19-pandemian jouduttamasta digiloikasta huolimatta esimerkiksi juoksevan hallinnon sujuvuuden, tukihenkilöstön saatavuuden ja virkamatkajärjestelyjen kannalta on edelleen merkitystä sillä, että hallintopalveluita hoitava virkamies on jatkossakin erityisviranomaisen kanssa fyysisesti samoissa tiloissa. Oman hallintovirkamiehen fyysinen läsnäolo toimipisteessä turvaa niin ikään erityisviranomaisen itenäisyyttä ja riippumattomuutta. Käytännön työn toimivuuden kannalta on myös tärkeää, että tietyt hallinnolliset tehtävät säilyvät edelleen erityisviranomaisella. Lisäksi hallintopalveluyksikön resursoinnissa tulee huomioida erityisviranomaisten määrältään ja luonteeltaan erilaiset tukitarpeet.

Esitysluonnoksessa on kiitettävästi tunnistettu erityisesti pienten viranomaisten haavoittuvuus (s. 29-30), ja nyt esitetyillä muutoksilla pyritään osaltaan nimenomaisesti hallinnon haavoittuvuuden vähentämiseen (s. 36). Tämä on kannatettava pyrkimys, ja hallinnon haavoittuvuusriskit oletettavasti vähenevät keskitetyssä mallissa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston pienestä koosta johtuen hallinnolliset tehtävät vaikuttavat sisältötyön resursseihin enemmän kuin suuremmilla tahoilla. Lisäksi sijaisuuksia ja hallinnollisen työn vastuita on haastavaa koordinoita kuuden henkilötyövuoden organisaatiossa. Huomautamme tässä kohdin, että lapsiasiavaltuutetun toimistossa työskentelee vakituisesti 6 henkilöä, ei 8-17 henkilöä kuten s. 8 mainitaan. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että viranomaisen toiminnan haavoittuvuutta voidaan vähentää takaamalla sille toiminnan kannalta riittävät resurssit. Tämä käy ilmi myös kansainvälisestä vertailusta, josta esitysluonnoksessakin mainitaan kohdassa 5.2.

Muuta huomioitavaa

Lapsiasiavaltuutetulle jää esitysluonnoksen perusteella osin epäselväksi, miksi hallintopalveluyksikön johtaja nimetään viideksi vuodeksi kerrallaan. On varmasti totta, että näin tuetaan virkakiertoa ja viraston jatkuvaa kehittämistä ammattitaitoisesti (s. 52), mutta määräaikaisuudet myös aiheuttavat säännöllisin väliajoin tarpeen perehdytykselle, joka vie aikaa hallintopalveluyksikön (ja mahdollisesti erityisviranomaisten) ydintehtäviltä. Toisaalta on todettava myönteisenä se, että virkakausia ei ole rajoitettu, joka mahdollistaa myös pitkäjänteisemmän sitoutumisen hallintopalveluyksikön kehittämiseen johtotasolla.

Virastolle ehdotetaan perustettavaksi ohjausryhmä, joka olisi oikeushallinnon erityisviranomaisia yhdistävä elin (7 §), mutta kuitenkin ilman itsenäistä ratkaisovaltaa. Ehdotetun asetuksen muotoilussa (*"Ohjausryhmässä käsitellään tuki- ja kehittämisspalvelujen laadunseurantaa, merkittävimpiä hallinnollisia asioita ja niihin liittyviä kehittämisslinjauksia. Ohjausryhmässä voidaan käsitellä myös muita yhteisiä asioita."*) ohjausryhmän tehtävä jää hyvin yleiselle tasolle. Käytännössä tulisi huolehtia siitä, etteivät ohjausryhmässä käsiteltävät asiat kuormita tarpeettomasti erityisviranomaisten toimintaa ja resursseja.

Jyväskylässä 4.2.2022

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
Lakimies